

Гнидюк І.В., Гороховская Ю.И.

Винницький торгово-економічний інститут

Київського національного торгово-економічного університета

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация

Определены теоретические и методологические аспекты исследования процесса децентрализации. Обоснованно важность децентрализации в процессе реформирования местного самоуправления. Рассмотрены пути внедрения децентрализации в современной Украине. Проанализированы и обобщены научные подходы к определению содержания и роли децентрализации в рыночной экономике. Приведены примеры путей решения проблемы реформирования межбюджетных отношений в Украине.

Ключевые слова: децентрализация, местное самоуправление, местный бюджет, государственный бюджет, реформа, региональное развитие, экономический рост, территориальная община.

Hnydiuk I.V., Horokhovska Yu.I.

Vinnitsia Trade and Economic Institute

Kyiv National University of Trade and Economics

DECENTRALIZATION IN UKRAINE: CURRENT SITUATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Summary

Theoretical and methodological aspects of the study of the process of decentralization were defined. The importance of decentralization in the reform of local government was substantiated. Ways of decentralization in modern Ukraine were considered. Scientific approaches to determining the content and role of decentralization in a market economy were analyzed and summarized. Examples of solutions to the problem of reforming intergovernmental fiscal relations in Ukraine were proposed.

Keywords: decentralization, local government, local budget, state budget, reform, regional development, economic growth, local community.

УДК 336.77

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Голобородько Я.О.

Уманський національний університет садівництва

У статті розглянуті основні напрями вдосконалення кредитного забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрної галузі. Найбільш дієвою державною підтримкою аграріїв є застосування пільгового механізму кредитування. За сучасних умов слід вдосконалювати пільговий механізм кредитування шляхом, створення кредитних бюро, запровадження методики перерахунку відсоткових ставок в разі їх зростання. Дієвість кредитного забезпечення аграріїв зростає внаслідок створення Аграрного банку. Для повного і остаточного вирішення проблеми кредитного забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрної сфери є створення кредитної системи за аналогом класичних західних систем, тобто системи сільської кредитної кооперації, яка має будуватись за принципом знизу-вверх і складатися із трьох рівнів, кожен із яких має відповідні напрями діяльності

Ключові слова: кредитне забезпечення, конкурентоспроможність підприємств, криза, Аграрний банк, пільгове кредитування.

Постановка проблеми. Інтеграція України в глобальну систему світової економіки потребує виробництва конкурентоспроможної продукції всіх галузей національної економіки, здатної конкурувати з продукцією іноземних компаній, що мають сучасну матеріально-технологічну базу і зовнішні доступні джерела фінансових ресурсів, які стимулюють їх розвиток. За сучасних умов актуальним для суб'єктів аграрного виробництва є створення умов для доступу їх до кредитних ресурсів на ринку кредитних послуг як на короткостроковій, так і довгостроковій основі. Питання розвитку системи банківського кредитування суб'єктів аграрного

виробництва в контексті кредитного забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів аграрного виробництва наразі є актуальним.

Проблемі банківського кредитування суб'єктів аграрного виробництва та впливу кредиту на їх конкурентоспроможність в науковій літературі приділяється велика увага. Низка наукових праць присвячених дослідженню цієї проблеми. В той же час, незважаючи на чисельну базу дослідження банківського кредитування суб'єктів аграрного виробництва багато питань даної теми вимагають подальшого обґрунтування і дослідження. Це стосується, зокрема, впливу банківського кредитування

суб'єктів аграрного виробництва на їх конкурентоспроможність, державного регулювання і стимулювання банківського кредитування аграріїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всі сторони кредитного забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрної галузі досліджені в працях вітчизняних дослідників. Свій внесок у вирішенні цієї проблеми внесли такі учені як: М. Дем'яненко, О. Гудзь, Т. Герасімова, А. Мороз, М. Малік, М. Савлук, О. Непочатенко, П. Саблук та багато інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, на сьогоднішній день відсутня програма щодо системного підходу та наукова концепція розвитку кредитного забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання аграрної галузі. Недостатність вивчення проблеми, її теоретичне та практичне значення для національної економіки в цілому і аграрного сектору економіки, зокрема визначило необхідність даного дослідження.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних і методичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку кредитного забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання аграрної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредит є геніальним відкриттям людства, завдяки якому позичальник має змогу збільшити ресурси, необхідні для забезпечення безперервного колообігу виробництва з метою нарощування виробництва та реалізації продукції. Виступаючи опорою сучасної економіки та невід'ємним елементом економічного розвитку, кредит використовують як суб'єкти підприємницької діяльності, так і громадяни.

При всій очевидності тієї користі, яку приносить кредит, його дія на суб'єкти аграрного виробництва оцінюється неоднозначно, оскільки окремі фахівці залучення кредиту пояснюють нестатком матеріальних цінностей, необхідних для забезпечення колообігу виробництва. Через платність кредиту, що слугує основним принципом кредитування, на їх думку, підривається фінансове положення позичальника, що призводить його до банкрутства.

На думку інших фахівців кредит навпаки сприяє скороченню тривалості колообігу виробництва і слугує основною передумовою розширеного відтворення і функціонування суб'єктів підприємницької діяльності за сучасних умов господарювання [1, с. 161]. Кредит стає неминучим атрибутом товарного виробництва адже його залучають не тому, що позичальник бідний, а тому, що у нього через об'єктивність колообігу і обігу капіталу бракує власних ресурсів, які необхідно накопичувати про запас, оскільки вони повинні постійно перебувати в русі, в обороті. Суспільство зацікавлене в тому щоб, по-перше, уникнути омертвіння ресурсів, що вивільняються, а – по – друге щоб економіка безперервно розвивалася на умовах розширеного відтворення.

Серед фундаментальних складових системи банківського кредитування слід виокремити суб'єкти, об'єкти, принципи. До перших відносяться кредитор і позичальник. Кредитор – особа, що надає тимчасово вільні грошові кошти на певних умовах позичальникові – тимчасовому власникові суми коштів, які він зобов'язаний повернути кредиторів і сплатити за їх використання позиковий відсоток. Отримані кредитні кошти позичальник може застосовувати у сфері матеріального, нематеріального виробництва, або у сфері обігу. Суб'єкти аграрного виробництва для банків – позичальників є менш привабливими в порівнянні з іншими пози-

чальниками, особливо сфери торгівлі та збуту. Це пов'язано із сезонністю аграрного виробництва. Головною з причин, що примушують комерційні банки розглядати суб'єктів господарювання аграрного виробництва, як ризикованого позичальника, є недостатність ліквідного забезпечення, високі ризики неповернення кредитів, нестабільний фінансовий стан та залежність виробників від природних факторів. Причиною непривабливості аграріїв – позичальників для банків є також те, що за своїми формами господарювання суб'єкти аграрного виробництва мають різну ресурсну базу, яка різниться за формами господарювання суб'єктів – дрібно-товарних, середньотоварних та великотоварних. Рентабельність дрібно і середньотоварних суб'єктів господарювання здебільшого нижча за відсоткові ставки за кредит, що діють на ринку кредитних послуг. При виборі об'єктів кредитування перевагу вітчизняна банківська система надає тим галузям, вкладаючи в які значні ресурси на нетривалий термін, можна отримати максимальний прибуток. Тому галузі сфери обігу залишаються більш привабливими на відміну від аграрної галузі

В аграрній сфері внаслідок природних чинників більш тривалий період виробничого циклу. Крім того, швидкість колообігу грошових коштів у сфері аграрного виробництва значно нижча, ніж в інших галузях національної економіки. Внаслідок цього, в аграріїв виникає потреба в кредитних ресурсах на більш тривалий період для покриття тимчасового розриву між затратами та надходженням виручки від реалізації.

Взаємовідносини між кредитором і позичальником в процесі банківського кредитування базуються на основі низки принципів, притаманних кредиту як економічній категорії основними з яких є принципи: повернення, терміновості, платності, забезпеченості, цільового характеру. Банківське кредитування, будучи діяльністю, пов'язаною зі створенням і реалізацією кредитного продукту, виконує певні функції і суттєво впливає на безперервність процесу виробництва суб'єктів аграрного виробництва.

Проведений аналіз щодо впливу кредиту на конкурентоспроможність суб'єктів аграрного виробництва свідчить, що функції кредиту суттєво впливають на взаємовідносини банків з аграріями на ринку кредитних послуг. Серед основних функцій кредиту з позицій макро- і мікроекономічного аналізу можна виокремити: перерозподільчу; економію витрат обігу; прискорення концентрації капіталу; пов'язану з обслуговуванням колообігу виробництва. На макроекономічному рівні якнайповніше проявляється перерозподільча функція, що реалізується до цього часу стихійно, коли позиковий капітал у формі банківських кредитів переходить в найбільш прибутковій сфері національної економіки. Проведений аналіз сучасної економічної ситуації, що склалася в Україні, свідчить, що розвиток системи банківського кредитування особливо аграрної галузі сприяє процесу економічного розвитку країни. Конкурентоспроможність вітчизняної аграрної галузі значною мірою залежить від правильного, науково обґрунтованого підходу до встановлення пріоритетів щодо кредитування суб'єктів господарювання галузі із застосуванням пільгових умов за участю державної підтримки. Для підтримки позичальників аграрного виробництва широко використовуються кредити на пільгових умовах. Сутність пільгових кредитів полягає в тому, що вони надаються позичальникам за більш сприятливих умов в яких закладено механізм, що передбачає відшкодування частини відсоткової ставки за

рахунок бюджетних коштів. В зв'язку з фінансовою кризою практично призупинено пільгове банківське кредитування суб'єктів виробництва. Про це свідчить низька питома вага банківських кредитів по відношенню до ВВП країни (табл.1), на відміну від переважної більшості розвинених країн, де вона набагато вища (більше 60%). В 2009 р. суб'єкти господарювання всіх форм власності вперше досягли обсягів виробництва сільськогосподарської продукції рівня 1990 р. В 2013 р. вартість продукції сільського господарства в постійних цінах 2010 р. зросла до 2012 р. на 4,5 відсоткових пункти, а в порівнянні з 1990 р. на 10,8 відсоткових пункти. На тлі зростання обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції за останні роки має місце випереджаюче зростання імпортованої продукції над експортом. Найбільш характерно це просліджується в 2008 р., коли темпи зростання імпорту продукції по Черкащині порівняно з попереднім роком становило 206,7% при експорті – 125,7%. Аналогічна ситуація в 2014 р. коли темпи зростання імпортованої продукції суттєво перевищували темпи зростання експорту продукції.

За даними НБУ по Україні в цілому в 2015 р. скорочення експорту в січні становило 32,0%, а в лютому – 34,0%. Різко впав експорт товарів аграрного виробництва до Євросоюзу незважаючи на чинність Угоди про асоціацію, якою передбачено зниження митних бар'єрів.

Причиною такого зменшення для вітчизняних аграріїв є невідповідність товарів до стандартів ЄС. Крім того, квоти на окремі товари аграрного

виробництва для реалізації їх на ринках ЄС надто мізерні. І найголовне, через низьку конкурентоспроможність вітчизняних товарів вони не можуть конкурувати з аналогічними на європейських ринках. Продаж продукції тваринного походження внаслідок цих причин в цілому по країні в 2014 р. зменшився на 43,0%, молока, молочних продуктів, яєць, птиці, меду на 56,0%, овочів на 29,0%, зернових культур на 15,0%. Внаслідок цього відбувається випереджаюче зростання імпорту товарів над експортом, що призводить до негативного сальдо торгівельного балансу. За досліджуваний період має місце інтенсивне ввезення із-за меж митного кордону товарів широкого вжитку, що свідчить про значне інвестування Україною економік інших країн. Це свідчить про недостатню роботу аграріїв щодо виробництва ними конкурентоспроможної продукції, здатної конкурувати не лише в країнах СНД, але і інших країн з розвинутими ринковими відносинами.

Виробництву конкурентоспроможної продукції може сприяти покращення інвестиційного клімату в галузь. За результатами дослідження темпи зростання інвестицій в галузь мають тенденцію до зменшення. І лише в 2013 р. інвестиції в аграрну галузь Черкащини зросли на 7,5 відсоткових пункти порівняно з 2012 р. Потреби в інвестиційних ресурсах для багатьох суб'єктів аграрного виробництва обумовлені суттєвим зносом їх основних засобів. До середини поточного десятиліття більше половини виробничого устаткування суб'єктів господарювання аграрного виробництва області працювала понад 20 років.

Таблиця 1

Основні показники економічного стану Черкаської області

Роки	Темпи зростання, %								
	виробництво продукції сільського господарства в постійних цінах 2010 р.		зовнішня торгівля		інвестиції в основний капітал	середньорічна номінальна заробітна плата	фінансовий результат до оподаткування	частка господарств населення у загальному обсязі виробництва с.-г. продукції	видано пільгових короткострокових кредитів
	до попереднього року	до 1990 р.	експорт	імпорт					
2005	106,6	72,9	84,0	138,3	68,4	138,2	144,5	49,6	94,3
2006	105,7	76,9	142,2	127,2	144,3	131,6	135,8	44,4	77,1
2007	95,8	73,4	143,1	125,5	111,5	128,3	201,7	38,2	85,2
2008	129,6	95,7	125,5	206,7	94,4	134,5	51,7	32,3	108,0
2009	109,0	104,0	61,7	33,2	52,8	105,0	19,6	28,9	66,2
2010	104,3	108,5	125,7	111,5	93,6	122,8	839,4	26,2	71,8
2011	117,6	106,3	157,3	210,6	95,7	117,4	229,4	24,8	63,6
2012	111,1	108,5	95,2	91,9	92,0	116,4	143,9	22,7	24,4
2013	104,5	110,8	76,5	160,5	107,5	107,0	89,9	22,8	8,3

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України

Таблиця 2

Динаміка обсягів пільгового кредитування суб'єктів аграрного виробництва Черкаської області, за роками

Показники	2007	2008	2009	2010.	2011.	2012	2013
Видано пільгових кредитів, % до попереднього року	114,2	101,3	92,1	91,0	105,1	17,2	5,7
в т.ч. короткострокових кредитів, % до попереднього року	85,2	108,0	66,2	71,8	63,6	24,4	8,3
Фактично компенсовано з бюджету, % до попереднього року	44,2	94,3	76,9	72,2	85,5	37,5	5,3
Питома вага пільгових короткострокових кредитів до загальної суми короткострокових запитів, %	40,4	72,6	39,7	56,2	87,5	84,6	42,9
Кількість суб'єктів господарювання, які залучали пільгові кредити, % до попереднього року	54,5	139,1	112,8	65,8	97,2	11,9	6,3
Отримано короткострокових пільгових кредитів в розрахунку на 1га сільськогосподарських угідь, грн	101,5	185,7	123,5	211,2	332,0	128,3	36,3

Джерело: дані річних звітів суб'єктів аграрного виробництва Черкаської області

Виробництво конкурентоспроможної продукції аграріями Черкащини, здатної конкурувати на ринках країн СOT певною мірою могло би покращити як фінансовий результат їх діяльності, так і зростання заробітної плати. В той же час, фінансовий результат аграріїв області нестабільний коливається від зростання в у 8,4 рази в 2010 р. до зменшення в 2009 р. проти 2008 р. В 2013 р. порівняно з 2012 р. фінансовий результат аграріїв області до оподаткування зменшився на 10,1 відсоткових пункти, а заробітна плата за цей же період зменшилася на 9,4 відсоткових пункти. Причиною такого стану в сфері аграрного виробництва є те, що частка господарств населення в структурі виробників сільськогосподарської продукції залишається суттєвою. Так, питома вага виробленої всієї продукції сільського господарства домогосподарствами по області складає 22,8%. Такі види виробництва, як картопля, овочі, молоко, вирощування худоби мають більшу питому вагу в структурі виробленої продукції домогосподарствами. В той же час, брак, приладів для вимірювання якості продукції, величезні затрати з доставкою їх на ринки збуту, заниження оптовими покупцями закупівельних цін на вироблену населенням продукцію стримує нарощування її виробництва. Крім того, домогосподарства не мають доступу до кредитних ресурсів, що надаються комерційними банками, в тому числі і пільгових. Виробники сільськогосподарської продукції із числа домогосподарств можуть кредитуватися виключно через кредитні спілки як фізичні особи. Кредитні спілки не надають пільгові кредити на умовах відшкодування частини відсоткової ставки. Таке право мають лише комерційні банки. Внаслідок цього ставки за кредит для домогосподарств набагато вищі, ніж для сільськогосподарських товаровиробників. Як свідчать результати дослідження за останні роки зведено до мінімуму пільгове кредитування суб'єктів аграрного виробництва. Його розмір в 2013 р. порівняно з 2012 р. становить всього 8,3%. Державна підтримка суб'єктів аграрного виробництва Черкащини через пільговий механізм кредитування суттєво впливає на результати господарської діяльності. Обсяги пільгових кредитів, отриманих аграріями області, які були надані на умовах компенсації відсоткової ставки свідчать про суттєве зменшення їх розміру за останні роки внаслідок фінансової кризи (табл. 2).

В 2013 р. сума виданих пільгових кредитів порівняно з 2007 р. склала 5,7%, з яких короткотермінових – 8,3%. За досліджуваний період суттєво знизився розмір компенсації з бюджету за отримані пільгові кредити розмір якого в 2013 р. становив 8,3%. Проведені дослідження свідчать про суттєве зменшення кількості суб'єктів господарювання, які скористалися пільговими кредитами в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь. В 2013г. внаслідок різних суб'єктивних та об'єктивних причин пільгове кредитування суб'єктів аграрного виробництва Черкаської області зменшено до мінімуму. Короткостроковими пільговими кредитами в області в 2013 р. скористалися два позичальники – ООО «Золотоніський Бекон» на сумму 7,06 млн. грн та ДП «Нива» Черкаського району на суму 75,0 млн. грн. Відповідно до Положення про механізм пільгового кредитування вище перераховані суб'єкти господарювання мали би отримати з бюджету 6,06 млн. грн. компенсації відсоткової ставки за кредит. В той же час, як свідчать дані Головного управління агропромислового розвитку Черкаської облдержадміністрації станом на 01.01.2014 р. Суми компенсації за отримані пільгові кредити позичальниками не отримані. Внаслідок зростання відсоткової став-

ки за кредити в 2008 р. рівень його повернення суб'єктами господарювання аграрного виробництва склав 82% або на 5 відсоткових пунктів менше, порівняно з 2007 р. Розмір відсоткової ставки за кредитні ресурси впродовж досліджуваного періоду для позичальників-аграріїв не забезпечує ефективності запозичень, оскільки його рівень значно вищий за показник рентабельності. Середньозважена відсоткова ставка за кредитами, встановленими комерційними банками для аграрних позичальників, перевищує облікову ставку НБУ в діапазоні від 1,75 в 2001 р. до 3,9 в 2002 р., в 2008 р. – в 2, а в 2014 р. – 3,2 рази. Відповідно до постанови за № 650 від 03.11.2009 р. «Про стимулювання кредитування економіки України банкам рекомендовано визначити рівень плати за кредити позичальникам-товаровиробникам, виходячи з облікової ставки НБУ, підвищеної не більше як на 5 відсоткових пункти залежно від рівня наданого забезпечення [2, с. 58]. Оскільки постанова носить рекомендований характер, банки при кредитуванні аграріїв застосовують ставки, що в декілька раз перевищують розмір облікової ставки НБУ.

Однією з актуальних макроекономічних проблем є проблема галузевих диспропорцій при здійсненні банківського кредитування. Потреби в банківських кредитах багатьох галузей матеріального і нематеріального виробництва набагато переверщують обсяги коштів, що надаються їм вітчизняною банківською системою. Багато в чому це обумовлено особливостями виробничо-комерційного циклу суб'єктів господарювання тієї чи іншої галузі, їх рентабельністю, оборотністю активів, внаслідок чого, розроблення і впровадження інноваційних технологій у вказаних сферах як невід'ємної частини прогресу економіки будь-якої держави здійснюються не повною мірою. Окрім галузевих диспропорцій банківського кредитування, слід виокремити проблему, пов'язану зі статусом господарюючих суб'єктів. В даному випадку мається на увазі проблема кредитування позичальників середнього і малого бізнесу, чії потреби в кредитних ресурсах задовольняються, за різними оцінками, не більше ніж на 30%. Кредитуванню дрібнотоварних суб'єктів аграрного виробництва перешкоджають надмірні ризики, обумовлені їх низькою фінансовою прозорістю і стабільністю, відсутністю ліквідного заставного забезпечення. Крім того, транзакційні витрати при кредитуванні цієї групи позичальників з боку банків набагато вищі, ніж при кредитуванні великотоварних суб'єктів господарювання – позичальників, які отримують банківські кредити у великих розмірах.

Аналіз взаємовідносин банків з аграріями потребує дослідження процесу банківського кредитування складовими якого є аналіз кредитоспроможності позичальника, що проводиться на основі зібраної про нього інформації, дотримання ними принципів кредитування і управління кредитом до моменту його повного погашення. На сьогоднішній день в практиці банківського кредитування суб'єктів аграрного виробництва існують проблеми, пов'язані з низькою транспарентністю інформації про їх фінансовий стан. Переважна більшість аграріїв, що відносяться не лише до дрібно та середньо товарного, але і до великотоварних продовжують вести «підвійну бухгалтерію». Використання окремими аграріями спрощеної системи бухгалтерського обліку та оподаткування не сприяє наданню ними достовірної інформації щодо реальних кількісних параметрів їх діяльності. Банки в процесі оцінки кредитоспроможності позичальників часто використовують офіційно не підтверджені дані – так зва-

ну «управлінську» звітність, у зв'язку з чим, існує серйозний ризик отримання недостовірної інформації. Крім того, існуючі методики аналізу кредитоспроможності здебільшого не дають можливості, належним чином, оцінити здатність позичальника обслуговувати отриманий кредит. Відсутність офіційно встановлених нормативних значень основних фінансових показників аграріїв, що враховують галузеву диференціацію, унеможливають надання ними об'єктивної оцінки їх фінансового стану. Не завжди кредитори надають належну увагу аналізу якісних параметрів діяльності позичальника його кредитній історії, особливостям менеджменту галузі тощо. Зокрема, сучасна фінансова криза поставила в складне положення ті банки, які кредитували галузь з високою кредитною залежністю.

Оцінка забезпечення кредиту є невід'ємною складовою кредитного процесу. У вітчизняній практиці банківського кредитування аграріїв мають місце непоодинокі випадки, пов'язані зі встановленням прав третіх осіб відносно нерухомого та рухомого майна, запропонованого у вигляді забезпечення. В той же час, як свідчить практика досі відсутні галузеві довідники і класифікатори за допомогою яких можна віднести позичальника до певного класу кредитоспроможності з врахуванням галузевих, зокрема сільськогосподарських особливостей, що унеможливає здійснення банком оцінки власного ризику при укладанні кредитної угоди. Вітчизняні банки, як правило, вимушені використовувати власну інформаційну базу, приділяючи велику увагу репутації позичальника, а не його кредитній історії та фінансовій можливості. Вирішення цієї проблеми можливе за умови створення єдиної нормативної бази для визначення кредитоспроможності позичальників, проведення рейтингів позичальників з оприлюдненням їх результатів.

Кредитори використовують інформацію, що надається позичальником та осіб, які мають фінансово – господарські взаємовідносини з таким позичальником. Перевірити достовірність такої інформації можна на підставі аналізу договорів по відповідних угодах, які він надає в числі інших документів. У кредитних угодах банки прописують, які договори забезпечують зобов'язання позичальника. Перевіривши всі договори забезпечення, на які зроблені посилання в кредитній угоді, банк виявляє наявність або відсутність зобов'язань відносно запропонованого

в заставу майна. Проте, у позичальника все ж існує можливість передати в заставу окреме майно декілька раз підряд. Зокрема, якщо він надавав це майна раніше відносно зобов'язань за кредитним договором третьої особи за умов, коли прямий зв'язок позичальника з банком – кредитором не встановлено. Крім того, позичальник впродовж дії кредитного договору може здійснювати заміну застави, яка оформляється додатковою угодою до кредитного договору і новим договором забезпечення. Таким чином, за бажання позичальника можна закласти майно декілька раз, надане як заміна, не пред'являючи в банки відповідних додаткових угод. Такі випадки мають місце при проведенні кредитором поверхневої, не повної перевірки позичальника, коли час для розгляду такої заявки лімітований. В умовах конкурентної боротьби банки змушені переймати на себе високі ризики, пов'язані із залученням позичальником кредиту, надавши йому кредит в максимально стислі терміни. Відповідні ризики банки-кредитори компенсують за рахунок вищої відсоткової ставки за виданими кредитами. А це – зайві витрати для позичальника, здорожчання кредитних ресурсів та зростання собівартості виробленої продукції, яка втрачає свою конкурентоспроможність.

Ситуація, що складається у фінансовому секторі вітчизняної економіки свідчить про необхідність розвитку державної системи його регулювання. Заслужують на увагу результати дослідження проведені Гончаренком В.В. щодо створення кредитної системи для вітчизняного аграрного виробництва в п'ять етапів. В першу чергу, на його думку, слід здійснити процес самоорганізації кредитних спілок і завершити цей процес створенням кооперативних банків та Аграрного банку [3, с. 154-155]. Існують інші пропозиції щодо етапів формування кредитної кооперації, зокрема Т.Герасимова. На основі проведених досліджень довела, що найбільш ефективним є створення трьохрівневої системи кредитного забезпечення на селі. До них відносять кредитні кооперативи, як основну інституцію аграрного кредитування та регіональні кооперативні банки. Третій рівень – Аграрний банк. Не заперечуючи доцільність трирівневої системи фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів господарювання аграрного виробництва функції щодо створення першого і другого рівнів кредитної системи слід покласти на Аграрний банк [4, с. 33]. Тому доцільним для по-

Таблиця 3

Рекомендації щодо запровадження багаторівневої системи кредитування аграрного виробництва України

Рівень	Інституції	Напрями діяльності
Перший	Кредитні кооперативи на селі та кредитні спілки	1. Короткострокове і довгострокове кредитування особистих підсобних господарств і селянських (фермерських) господарств; 2. Приймання вкладів; 3. Здійснення комунальних та інших платежів; 4. Надання інших фінансових та не фінансових послуг.
Другий	Універсальні комерційні банки	1. Короткострокове і довгострокове кредитування великотоварних суб'єктів аграрного виробництва на основі різних спеціальних кредитних продуктів; 2. Спеціальні кредитні продукти для дрібнотоварних суб'єктів аграрного виробництва; 3. Надання фінансових послуг низовим сільським кооперативам.
Третій	Аграрний банк	1. Представлення інтересів сільського господарства як окремого сегменту банківського кредитування на національному і міжнародному рівнях; 2. Розробка питань щодо фінансового забезпечення основних напрямів аграрної політики спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства, надання пільгових кредитів; 3. Взаємодія із НБУ в сфері рефінансування на пільговій основі; 4. Рефінансування комерційних банків і кредитних кооперативів з метою подальшого надання кредитів всім категоріям аграрного виробництва; 5. Інвестиційне кредитування сільського господарства; 6. Розвиток земельно-іпотечного кредитування.

Джерело: розроблено автором

вного і остаточного вирішення проблеми фінансово-кредитного обслуговування суб'єктів господарювання аграрного виробництва є створення кредитної системи за аналогом класичних західних систем, тобто системи сільської кредитної кооперації, яка має будуватись за принципом знизу-вверх і складатись із трьох рівнів, кожен із яких має відповідні напрями діяльності (табл. 3).

Базовими установами кооперативної фінансової системи, які складатимуть її I-й рівень, будуть кредитні кооперативи до яких можуть приєднатися кредитні спілки. Основною їх діяльністю є кредитування аграріїв – членів кооперативу, приймання вкладів, а при внесенні відповідних змін до законодавства, здійснення комунальних та інших платежів, надання інших фінансових та не фінансових послуг. Для забезпечення більш ефективного функціонування низових кредитних кооперативів мають бути створені відповідні інституції II-го рівня. Це універсальні комерційні банки за умови накопичення ними статутного капіталу. Напрямами діяльності інституцій другого рівня є короткострокове і довгострокове кредитування великотоварних та дрібно-товарних суб'єктів аграрного виробництва на основі різних спеціальних кредитних продуктів. Крім того, до їх функціональних обов'язків входить обслуговування потреби низових сільських кооперативів їх підтримка шляхом надання додаткових фінансових послуг (підтримка ліквідності, розроблення нових фінансових продуктів, клірингові, внутрішні платежі, забезпечення розрахункових, валютних та інвестиційних операцій тощо). Завершити формування повноцінної кооперативної системи фінансової взаємодопомоги населення має організація третього рівня – Аграрний банк, заснований установами першого та другого рівня з метою представлення інтересів сільського господарства як окремого сегменту банківського кредитування на національному і міжнародному рівнях; розроблення питань щодо фінансового забезпечення основних напрямів аграрної політики спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства; взаємодія із НБУ в сфері рефінансування на пільговій основі; рефінансування комерційних банків і кредитних кооперативів з метою подальшого надання кредитів всім категоріям аграрного виробництва; інвестиційне кредитування сільського господарства; розвиток земельно-іпотечного кредитування. Крім того, Аграрний банк забезпечує інституції першого і другого рівня додатковими фінансовими послугами такими як лізинг, факторинг, страхування тощо.

В Україні теоретично обґрунтована необхідність створення Аграрного банку для обслуговування аграріїв, проте, проблема не вирішується внаслідок відсутності конкретних фінансових ресурсів. Джерелом формування статутного капіталу Аграрного банку може слугувати частина коштів, отриманих від продажу сільськогосподарських угідь, оскільки скасування мораторію на їх продаж питання близької перспективи. При продажі земель сільськогосподарського призначення слід запровадити податок, зі спрямуванням коштів в спеціальний державний фонд з цільовим їх використанням – на поповнення статутного капіталу аграрного банку. Створення Аграрного банку з частково держави в статутному капіталі є не тільки доцільним і необхідним з причин: інвестиційного та кредитного-обслуговування аграріїв, зокрема, під заставу земельних ділянок і майна, майнових та інших прав на користування, запобігання нерегульованого руху землі, довірчому управлінню майном і землею та коштами неплатоспроможних суб'єктів господарювання, на-

дання їм консалтингових послуг; обслуговування експортних та імпорتنих операцій, які ними здійснюються; методичного забезпечення щодо оподаткування, кредитування, страхування, маркетингу, організації бухгалтерського обліку. На створений банк слід покласти функціональні обов'язки, щодо представлення інтересів аграріїв як окремого сегменту банківського кредитування на національному і міжнародному рівнях, розроблення питань щодо фінансового забезпечення основних напрямів аграрної політики спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства, надання пільгових кредитів. Крім державної підтримки, функціонування Аграрного банку в Україні можливе за рахунок залучення аграріїв до формування його статутного капіталу. Така кооперація є однією з передумов функціонування галузевого банку в Україні, оскільки банки, що надають кредити і аграрії, які їх отримують, стають повноправними партнерами. За таких умов банки зацікавлені в результатах діяльності аграріїв, оскільки можуть надавати певні преференції при їх кредитуванні. Залучення капіталу позичальників при формуванні кредитного портфелю можливе на госпрозрахункових умовах та зацікавленості останніх у вкладенні коштів.

Серед напрямів впливу банківського кредитування на конкурентоспроможність продукції аграріїв слід виокремити реалізацію проектів, орієнтованих на вдосконалення їх кредитування в операційну та інвестиційну діяльність. Знову створений Аграрний банк, безсумнівно, може зіграти позитивну роль в процесі стимулювання банківського кредитування аграрного сектора економіки. В той же час, рішення про створення такого банку залишилося фактично не виконане. До цього часу кредитування аграріїв здійснюється через низку комерційних банків, відсоткові ставки за кредит в яких набагато вищі за рівень рентабельності виробництва аграріїв. Аграрії практично залишаються без фінансової державної підтримки. В 2015 р. на тлі здороження енергоносіїв, мінеральних добрив, палива та мастильних матеріалів для аграрної галузі Верховна Рада України ухвалила зміни до Державного бюджету на 2015 р. щодо виділення додаткових 550 млн грн на підтримку агропромислового, з яких на здешевлення кредитів в АПК передбачено 300 млн грн, а 250 млн грн спрямують на державну підтримку галузі тваринництва. В цілому бюджетом міністерства передбачено видатки в обсязі 3,099 млрд. грн, з яких кошти загального фонду становлять 1139,0 млн грн, спеціального – 1,96 млрд. грн. [5] Варто відзначити, що рівень підтримки суб'єктів аграрного сектору у країнах ЄС суттєво різниться від державної підтримки вітчизняних аграріїв. Зокрема сільгоспвиробники Греції отримують близько 700 євро в розрахунку на один га землі, у Болгарії – 190, у Литві – 143, в Естонії – 112 євро, а в Україні – менш як 20 євро. Крім того, в Євросоюзі аграрії можуть взяти кредит під 3-5% річних [6]. Обмежений доступ аграріїв до кредитних ресурсів може мати негативні наслідки в плані невиконання намічених заходів щодо проведення посівної 2015 р., скорочення виробництва та реалізації продукції, її конкурентоспроможності, що безумовно призведе до засилля на вітчизняних ринках імпортних здебільшого неякісних продуктів харчування, що негативно вплине на продовольчу безпеку країни.

В процесу проведеного дослідження доведено необхідність встановлення диференційованого відшкодування ставки за кредит. Для цього безпосередньо в кожному регіоні банки-кредитори повинні щоквартально розраховувати середньозважені ставки

здорожчання кредитів за термінами кредитування і за групами позичальників. Важливе значення для цього має розрахунок середньозважених ставок здорожчання банківських кредитів. Такий розрахунок слід здійснювати за наступною методикою.

Ставка здорожчання за кредитом, як правило, різниться за ставку, що обумовлена в кредитному договорі, оскільки за сучасних умов в багатьох комерційних банках, існує практика справляння додаткових платежів, наприклад, у вигляді комісії за надання кредиту або щомісячних комісій за обслуговування позикової заборгованості. Даний показник розраховують у відсотках за наступною формулою:

$$Prp = \left(\frac{Sp}{V} + \frac{Kd}{V} + \frac{Kp}{V} \right) \times \frac{365}{T} \times 100; \quad (1)$$

де: V – об'єм кредиту за договором; Sp – суми відсотків за кредитом за весь термін кредитування; Kd – одноразова комісія з кредиту; Kp – регулярні комісії за весь термін кредитування; T – термін кредиту в днях.

Середньозважене здорожчання за кредитами слід розраховувати за наступною формулою:

$$Prp = \frac{V_1 \times Prp_1 + V_2 \times Prp_2 + \dots + V_n \times Prp_n}{V_1 + V_2 + \dots + V_n}, \quad (2)$$

де: V_1, V_2, V_n – об'єм кредиту за договором по n -й операції; Prp_1, Prp_2, Prp_n – середньозважена ставка здорожчання за n -ою операцією, розрахованою банком.

Дані щодо середньозважених ставок повинні надаватися комерційними банками як обов'язкова звітність щокварталу в уповноважені органи суб'єктів господарювання, що створені при облдержадміністрації, яким визначаються регіональні середньозважені ставки здорожчання за банківськими кредитами і здійснюється диференційований розподіл асигнувань на здешевлення відсоткових ставок за кредит. Така методика дасть змогу нада-

вати більш дієву підтримку виробникам конкурентоспроможної продукції.

Як свідчать результати дослідження вирішеною інформаційних проблем кредиторів, пов'язаних з браком достовірної інформації щодо фінансових і нефінансових параметрів діяльності позичальників може сприяти: оптимізації систем оподаткування з метою підвищення фінансової прозорості діяльності аграріїв; розвитку інституцій кредитних рейтингів; створенню системи середніх показників для різних галузей національної економіки; створенню дієвих бюро кредитних історій. Проблеми, щодо встановлення прав третіх осіб відносно нерухомого та рухомого майна, пропонованого як забезпечення, також відносяться до групи інформаційних. Вирішити їх слід шляхом створення єдиного реєстру зареєстрованого в заставі нерухомого та рухомого майна на основі єдиної електронної бази даних, в яку від всіх банків-кредиторів в електронному вигляді поступали б повідомлення щодо операцій, пов'язаних із заставою вказаного майна, у вигляді забезпечення зобов'язань позичальника за відповідною кредитною операцією. Інформація такої бази повинна бути доступною в режимі on-line комерційним банкам.

Висновки. В результаті дослідження встановлено, що доступ аграріїв до кредитних ресурсів з метою зростання конкурентоспроможності аграріїв можливий за умов широкого доступу їх до кредитних ресурсів. Це можливо шляхом створення Аграрного банку для обслуговування аграріїв. Крім того, потребує посилення ролі держави в розподілі кредитних ресурсів, створення дієвих кредитних бюро, проведення на регіональному рівні перерахунку відсоткових ставок за кредит. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств, зростанню обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.

Список літератури:

1. Банківський менеджмент: [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко. – К.: Основи, 1999. – 671 с.
2. Дії Національного банку України в період загострення світової фінансової кризи // Аналітичний звіт НБУ. – Київ, 2009. – 58 с.
3. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація форми економічної самопомогі сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) / В. В. Гончаренко. – К.: Глобус, 1998. – 330 с.
4. Герасімова Т. П. Фінансово-кредитне забезпечення аграрного виробництва в умовах фінансової кризи / Т. П. Герасімова // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. Вип. 1(18): Економічні науки. – Чернівці, Технодрук, 2010. – С. 28-34.
5. Рада виділила 550 мільйонів на компенсації відсоткової ставки для АПК. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/03/4/532058/>
6. Олійник С. Фермери просять підтримки / С. Олійник. – Газета Експрес 16-17 вересня 2014 р. – С. 2-3.

Голобородько Я.А.

Уманський національний університет садівництва

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КРЕДИТНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОЙ СФЕРЫ

Аннотация

В статье рассмотрены основные направления совершенствования кредитного обеспечения конкурентоспособности предприятий аграрной отрасли. Наиболее действенной государственной поддержкой аграриев является применение льготного механизма кредитования. При современных условиях следует совершенствовать льготный механизм кредитования путем создания кредитных бюро, внедрения методики перерасчета процентных ставок, в случае их роста. Действенность кредитного обеспечения аграриев возрастет создания Аграрного банка. Для полного и окончательного решения проблемы кредитного обеспечения конкурентоспособности предприятий аграрной сферы возникает необходимость создания кредитной системы за аналогом классических западных систем, то есть системы сельской кредитной кооперации, которая должна строиться по принципу снизу-вверх и состоять из трех уровней, каждый из которых имеет соответствующие направления деятельности

Ключевые слова: кредитное обеспечение, конкурентоспособность предприятий, кризис, Аграрный банк, льготное кредитование.

Holoborodko Ya.O.

Uman National University of Horticulture

IMPROVEMENT OF CREDITING THE COMPETITIVENESS OF AGRARIAN ENTERPRISES

Summary

The article deals with the main directions in the improvement of crediting the competitiveness of agrarian enterprises. The most effective state support of farmers lies in the mechanism of favorable soft crediting. Under current conditions the mechanism of bank lending should be improved by the creation of loan offices, the introduction of the procedure that allows to re-calculate the interest rates in case of their increase. The effectiveness of crediting farmers will grow as a result of the creation of the Agrarian Bank. To completely and finally solve the problem of crediting the competitiveness of agrarian enterprises it is necessary to create the credit system similar to the classical western systems, namely the system of credit cooperation which should be based on the bottom-up principle and consist of three levels with corresponding areas of activity.

Keywords: crediting, competitiveness of enterprises, crisis, Agrarian Bank, soft bank lending.

УДК 339.9:339.138

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Головко А.Я.

Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Нечітке сприйняття концепції корпоративної соціальної відповідальності та соціального маркетингу не тільки з боку споживачів, але й з позиції менеджменту компаній, використання обмеженого інструментарію соціального маркетингу та відсутність будь-яких ініціатив з боку держави доводять, що Україна суттєво поступається не лише світовим лідерам і країнам «G-7», а й багатьом постсоціалістичним країнам, де принципи соціального маркетингу достатньо глибоко інтегровані в бізнес. Інтеграція концепції соціальної відповідальності та соціального маркетингу на вітчизняних підприємствах передбачає поетапне комплексного вирішення управлінських завдань із забезпечення взаємодії суб'єктів мікро- та макросередовища: співпраці економічних інститутів держави, суб'єктів господарювання, бізнесу та суспільства. Сукупно такі суб'єкти утворюють інституційно-організаційну оболонку з важелями впливу на досягнення сталої конкурентоспроможності як держави, так і підприємства та отримання відповідних соціальних та економічних ефектів.

Ключові слова: соціальний маркетинг, корпоративна соціальна відповідальність, менеджмент, управління підприємством.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відмічається відсутність чіткої стратегії власного розвитку, позитивного законотворчого процесу в багатьох провідних сферах економіки. В той же час, у багатьох членів суспільства сформувався очікування того, що бізнес має та повинен взяти

на себе ряд соціальних функцій держави, оскільки фіксується факт зневіри суспільства до дій держави та зростаюча довіра до комерційних підприємств. Інтеграція принципів соціального маркетингу як одного з ключових факторів забезпечення сталого розвитку в бізнес-практику вітчизняних підпри-